

Da Yaouankizou Breiz

Ar Gwaregata C'hoari ar saez

Gant Fransez VALLÉE

Priz : 5 francs

LES PRESSES BRETONNES — SAINT-BRIEUC

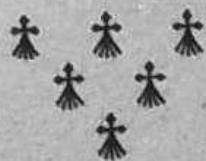
Da Yaouankizou Breiz

Ar Gwaregata C'hoari ar saez

Gant Fransez VALLÉE

Priz : 5 francs

LES PRESSES BRETONNES — SAINT-BRIEUC

Kent-skrid

Gwechall, n'eus ket c'hoaz gwall-bellou, e vourre bugale Vreiz o waregala, o c'hoari ar saez gouez d'ezo. Edo an hevelep c'hoari, d'ar mare-ze iveau, gant bugale Bro-Gembre, ha, souezus ! war an hevelep ano : chware'r saeth. Saeziou a dennent gant gwaregou bihan, pe uhel er vann, pe ouz eur gwenn diwar eun aplud. Eun aspadenn ez oa eus an tennadegou a veze gand hon Tadou, anezo gwaregerien ampart, pe d'en em c'hourdonaat war ar gwaregata, pe da zibab en o mesk eur « Roue ar Wareg ». Pa veze anvet hemañ lidou a saved en e enor. Eun engroez a dud, pobl vunut, bourc'hizien, noblañs ha kloer, en eun amheuliadeg a lorc'h, e ambrouge d'an iliz e lec'h e kaned an Te Deum (1). A-hed bлоaz goude e rene Roue ar Wareg strolled ar waregerien a oa fiziet enno kerreiza, da laret eo derc'hel an urz vat e kér, ha, diouz red, mont da zifenn ar Vro war an dachenn-vrezel, ar pez a rejont kalonek dalc'h-mat.

(1) Sellit ouz « Histoire de Morlaix » gant G. Lejean.

Ar wareg hag ar saez

Dre ar « boykouterez » e teu endro da Vreiz ar « gwaregataerez ». Bremañ en hor c'hériou e oar an holl grennarded eun dra bennak diouz ar wareg hag

ar saeziou. Bez' ez eus anezo e-touez ar binviachou ma ra ganto ar voyskouted.

Prenn-an-inizi eo o gwaregou, graet e daou damm a skarver evit tenna ; d'ezo eus eur metr 40 santimetr hed da eur metr 80 santimetr. Ar priz, diouz ar vent, a sav eus 45 lur da 85, pe dost. — O saeziou, stuc'hennet ha broudet-kouevr, a goust en-dro da

3 lur ar re vihan (50 santimetr) ha da 4 lur ar re vrás (60 santimetr). Graet a brenn-fao turniet, en tu-hont ma'z int pounnerik, dibaot d'ezo beza eeun-tre.

E staliou harnezourien-zo e kaver iveau da brena

gwaregou héñvel ouz re ar voyskouted, ha saeziou e prenn-elo, skañv ha mat, a sav ar priz anezo, diouz o doare, eus 5 lur da 15 lur, evid eun hirder a 60 da 70 santimetr.

Mar bez gwell ganeoc'h ober ho kwareg c'houi hoc'h-unan, graet-hi a brenn rez, ivin, evlec'h pe zero. Evid ar furm, kemer skouer diouz eur wareg « boyeskout », o teurel evez e tleot stumma ho tanvez eun nebeut tevoc'h eget ar wareg skouer, dre na vez ket prennou hor Bro ker kalet ha prenn-an-inizi. Lakaat ar gwiskad-prenn kaleta, an hini a zo nesa d'an denc'h, d'ober tu-kein 'ar wareg.

Dereata hirder, d'eur strollad-gwaregata tud yaouank, eo eur metr 80 santimetr a ya kerkouls d'ar merc'hed ha d'ar gennarded. En-dro da nao d'ar c'hallo e vez peurliesa nerz ar vent wareg-se (1). D'ar merc'hed eus seiz da nao c'hallo eo an aesa, d'ar baotred eus nao da zaouzek.

Eur gér diwar-benn ar gwaregou a lorc'h

E Bro-Flandrez eo e kaver ar re wella. Graet int en eur pez, kuit a skarvadur-kreiz, hag a ziou laz-

(1) Da venta nerz eur wareg, hel lakaat e skourr dre he c'hreiz, ha staga pouezioù ouz he c'hordenn stennet. Ar pouez a zeu gantañ an hevelep gwar d'ar wareg ha pa dennfed eur saez ganti, a verk an nerz.

prenn peget an eil ouz eben. An doare gwaregou daoubrenn evel-se o deus o gwar, pa ne vezont ket antellet, a-c'hin diouz ar gwaregou unprenn. Gwévnoc'h ha kréñvoc'h int eged ar re-mañ. Da yeur a gant lur e sav pris ar gwaregou a lorc'h.

Estreget gwaregou a briz, saeziou a briz a zo iveau. Kréñvaet ez int en daou benn anezo : e penn ar stuc'henn dre eun tamm korn a zoug an ask, e penn ar broad dre eun enskantadur a brenn kalet. An ask e korn a vir ouz korf ar saez da faoufa, ar pez a c'hoarvez pa ne vez ket enasket chouk ; an enskantadur e penn ar broad a vir ouz ar saez da derri a-rez d'ar broad pa sko ouz eur maen.

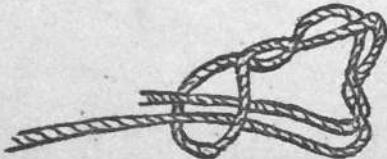
Ar Gordenn

Ar gordenn-wareg a dle beza a gannab (pe « koarc'h »), neudennet-hir ha gwéet-laosk. Moan a-walc'h en he c'hreiz, ez ay war devaat en he daou benn, unan anezo lagadennek. E Bro-Flandrez ne gouest eur gordenn-wareg nemed eun eiz real bennak ; e Breiz e savo ar priz eus 3 da 6 lur. Intret eo ar c'herdin-se en eun doare kaot o laka da lufra. Pa'z eont dilufr, o rimia a vez graet gand eun tamm koar. O zevaat a ranker ouspenn el lec'h ma enasket ar saez. Evit se, gweadenna tro-dro eur pennad neud teo bet peget pe goaret. Ar saez, eur wech enasket,

a dle en em zerc'hel war ar gordenn anezi hec'h-unan.

Kordenna ar wareg

Tremen en unan eus kerniou ar wareg al lagadenn a zo e penn ar gordenn ; he diskenn war gorf ar

Ar skoulm da staga ar gordenn

wareg eur pevar pe bemp santimetr ; skoulma neuze ar penn-kordenn-all en e roudenn. Eur wech kordennet ar wareg evel-se, e vo ar penn dilagadenn skoulmet-mot en e roudenn, hag ar penn lagaden-

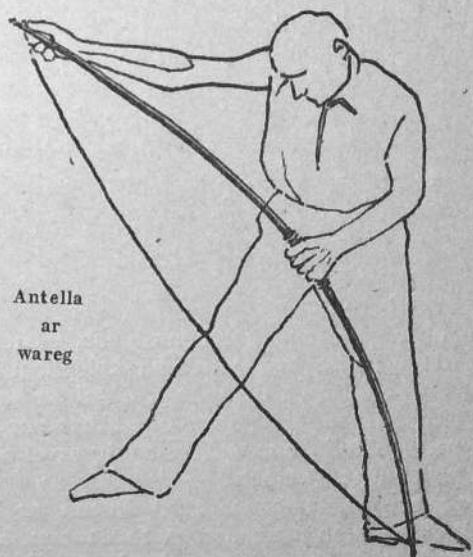

Lec'h enaska e gwaregou Flandreziz gant boullou blot
evit ar bized

nek tremenet hepken da c'hortoz beza roudennet d'e dro da antella ar wareg.

Antella ar wareg

Antellet e vez ar wareg dre rikla al lagadenn betek he chouka en he roudenn.

Evit se, kredit er wareg dre he c'hreiz gand ho tourn kleiz, he zu-kein tro davedoc'h ; harpa ar c'horn skoulmet ouz ho troad kleiz ha, grand ho

tourn kleiz o sacha hag ho tourn dehou o vouta warni, ober d'ar wareg plega. War eun dro ho tourn dehou a riklo al lagadenn da gaout he roudenn.

Dre ar skeudenn e welor penaos gouzout ha stennet a-walc'h eo ar wareg.

Da welet ha
stennet awalc'h
eo ar wareg

Ar Gwenn

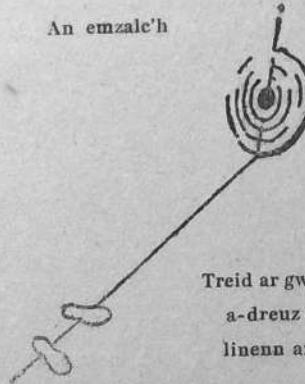
Hen ober gand eun dorchenn-blouz, tachet warni eur gwenn paper kreizennet ha kelc'hiaouet-du a gavot, evid-en-dro da bevar real, e stal an harnezourien. Hen harpa, mar gallit, ouz skoaz eur c'hleuz uhel, pe, gentoc'h, ouz eun dosennig savet a-ratoz a draez pe a zouar diveinet.

Dirag ar pal, a-skouer gant linenn ar gwenn, digorit da apludou pennadou gwenodennou, ledan ha hir a-walc'h da veur a wareger da c'hallout tenna diwarne a-gevred, hag ec'hon a-walc'h d'ezo. Er c'henstrivadegou e vez an apludou 25, 33 hag 50 metr diouz ar gwenn. Da zeski, na dennit ket eus re-bell, na kennebeut gand eur wareg re-gréñv.

An emzalc'h dirag ar pal

Da denna n'eo ket héñvel emzalc'h ar gwareger ouz hini ar fuzuillher. Hemañ en em zalc'h ez eeunmat dirag ar pal, ar gwareger-héñ a dro ouz ar pal tu kleiz e gorf. E zaou droad, a-viziez war linenn ar gwenn, a vo skaret a-walc'h d'ezañ d'en em zerc'hel start en e sounn.

An emzalc'h

Treid ar gwareger
a-dreuz war
linenn ar pal

Enaska ar saez

Da enaska ar saez war ar gordenn ez eus da evesaat e tle ar saez beza enasket chouk ha start. Evit m'en em zalc'ho start war ar gordenn eo ez eo bet tevaet houmañ gand eur weadennad neud peget.

Bez' ez eus eun tu-diouz-tu d'ar saeziou teir-stu-c'hennek d'o enaska ha d'o harpà ouz korf ar wareg pa denner.

Derc'hel ar wareg ha kregi er gordenn

Derc'hel ar wareg, ho prec'h war astenn, gand ho tourn kleiz krog en dournell dindan an envez-kouevr. War an dourn-se, diouz tu ar c'hildourn, e pouezo hag e riklo ar saez pa vo lôsket an tenn.

derc'hel ar wareg

kregi er gordenn

Kroget e vez er gordenn dre benn ar bizied, ar saez o tremen etre ar biz-yod hag ar biz-kreiz ; ar biz-bihan hag ar meud a chom er-maez.

Tenna war ar gordenn kent leuskel an tenn

Ho prec'h kleiz war astenn, ar saez enasket o poueza war ho tourn kleiz diouz tu ar c'hildourn, ho tourn kleiz o terc'hel ar wareg a-serz dirazoc'h, bizied ho tourn dehou' krog er gordenn, sachit war

houmañ ken na vo deut gand ar saez a-stok ouz eun darn pe zarn eus ho korf dibabet ganeoc'h.

Buka

Da c'hallout buka, pe gemer ho kouch gouez d'ar fuzuilherien, e stokit ho tourn dehou en eun darn-pe-zarn eus ho korf : brusk, karvan, askourn-jod. Seul izeloc'h e vo an harp-kouch seul uheloc'h e vo an tenn-saez. Eur wech harpet ho tourn evel-se, sellit ouz ar gwenn gand ho lagad dehou, e doare da welout a-linenn ho kordenñ en ho lagad, tu ho kwareg ha beg ho saez dirag ho tremm ha, dirak broud ho saez, kreizenn ar gwenn.

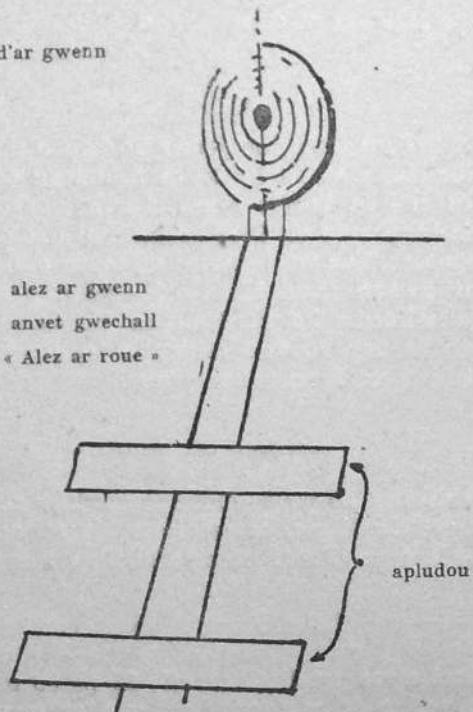
Leuskel an tenn

Dre ziskregi ho pizied diouz ar gordenn eo e loskit an tenn. Diwall piz, er predig-se, da rei an distera stroñsadenn pe d'ho korf pe d'hoc'h arzourniou.

Tenna d'ar gwenn

Tennet e vez peurliesa eus 25, 33 pe 50 metr. Bep taol e verker ar poentou, hag ez a ar maout d'an hini en deus graet ar muia anezo e-pad an abaden nad-c'hoari, pe d'an hini en deus tizet ar c'henta eun niver poentou divizet en araog.

Tenna d'ar gwenn

Tenna d'an evn

E Bro-Flandrez e vez tennet ouz evned prenn pluet pintet e lein eur wern uhel. Ober a ra Flandreziz gant gwaregou kréñv ha saeziou stummet diouz an doare-tenna-se.

Tad hor c'heneil kér, Meven Mordiern, e notennou en deus skrivet diwar-benn brezel ar Veksik a heulias evel medesin an arme, a zanevell en deus gweladennet, e kevrenn Hanternoz ar vro-hont (1), eur meuriad Indianed anvet « Opata », anezo gwaregerien dispar. Banna a rae dirazo eur pezig-moneiz ha, p'edo ar gwenn disterik-se en e uhela, hag en e bella, hen tizent gand o saeziou. Setu amañ eur c'hoari héñvel, nemet aesoc'h ez eo bet lakaet dre gemer da bal, e lec'h eur pez-moneiz, eun dorchenn-blouz pe eur gantenn aozilh a vent gant eun asied. O banna a reer war o c'hant, an uhela ma vez gallet, dirag ar c'hoarierien a lôsk outo o saeziou. Eur c'hoari mat eo d'en em c'hourdonaat da denna evned war nij.

Tenna d'ar vaot

War ribl stêr an Amazonezed ez eus baoted, hag i ken teo ar greunenn war o c'hein ma n'hall gwan-

(1) Chihuahoua eo ano ar vro-ze e meksikeg.

reger ebet he zreuzi gand e saeziou. An drokell-mañ o deus kavet an Indianed. Tenna a reont er vann uhel-uhel hag, o kouenza, e kemer o saeziou nerz a-walc'h da doulla treuz-didreuz an døenn skantenek kaleta.

D'ober c'hoari ar vaot astenn eur gwenn war eul leurenn gompes ha divein, en em lakaat eun daouzek kammed bennak dioutañ, ha, dre denna er vann eus an aplud-se, klask ober d'ar saez kouenza a-serz war ar vaot.

Diaeas eo. Da evesaat ez eus na zeuje dén war-dro, gant treantus e vez ar saeziou o kouenza eus an uhel.

STAGADENN.

Gwaregou Kembreiz

En unan eus e skridou, e komz Gerald a Varri (1) eus gwaregou Kembreiz. N'oant ket graet a brenn ivin evel gwaregou hir ar Saozon, hogen a evlec'h gouéz, digunv, garv, teo, stummet, neket da skei saeziou pell-pell, hogen d'ober goulion doun-tre en eur c'hrogad a-dost. Brudet ez oa gwaregerien Bro-Went evel ar re grénva hag amparta eus Kembre-holl (2). Diwar o fenn eo e tezrevell an oberour taoliou marzus eus nerz ar gwaregou kembreat. Pa voe stourmet ouz kastell Abergavenny (3) gant tud Gwent (ar pez a c'hoarvezas en amzer Gerald a Varri), e welas daou soudard norman, en em repuet en eun tour war eur voudenn, dor an tour-se, dero-holl ha d'ezi pevar zreuz biz teoder, trebarzet gant saeziou Kembreiz a oa war o

(1) Gerald a Varri pe *Giraldus Cambrensis* « Gerald Kembre », ganet war-dro 1166, maro war-dro 1223, mab da William de Barri, eus eun tiegez Normaned en em ziarezet e Kembre. E vamm, Angharad, a oa merc'h da C'herald de Windsor ha da Nesta, merc'h Rhys ap Tudor, prins Dehoudir Kembre (Kembre ar C'hresteiz). Penna skridou Gerald Kembre eo *Descriptio Cambriae* « Taolennadur Kembre », hag *Itinerarium Cambriae* « Beaj Kembre ».

(2) Gwent a oa eur c'chantrev (rannvro) eus Dehoudir Kembre, etre kantrev Morganoug ha kantrev Koad Dena (*Dean Forest* e saoz-neg). E gêr-benn ez oa Kérwent, *Venta Silurum* e gre ar Romaned.

(3) Lezanvet « Dor Kembre ».

lerc'h. Unan eus soudarded William de Braose (1), hag hén gwisket holl a houarn, a voe skôet gant eur saez a dreuzas outan e vorzed, an houarngen he gwiske, an dibr ma oa azezet warnan, hag, a-dreist d'an dibr, a yeas da c'holoaza ez varvus ar marc'h dindanan. Eur marc'heg-all, hén ives houarnwisket penn-kil-ha-troad, skôet diouz an daou du gant diou saez, a voe treuzet outan e ziou vorzed ken e voe ez gwir tachet ouz e zibr.

(1) Gouarner war kastell Abergenni. Seiz vloaz kent ar stourmad, en doa lazadeget eun niver Kembreiz dre eun taol-judazerez, hag evit talvout d'ezan al lazadeg-se eo e voe kemeret ar c'hasstell.

M. M.

TAOLENN

	Pajenn
<i>Kentskrid</i>	4
Ar wareg hag ar saez	5
Eur gér diwar-benn ar gwaregou a lorc'h	6
Ar gordenn	7
Kordenna ar wareg	8
Antella ar wareg	9
Ar gwenn	10-14
An emzalc'h dirag ar pal	11
Enaska ar saez	11
Derc'hel ar wareg ha kregi er gordenn	12
Tenna war ar gordenn kent leuskel an tenn	12
Buka	13
Leuskel an tenn	13
Tenna d'ar gwenn	13-14
Tenna d'an evn	15
Tenna d'ar vaot	15
<i>Stagadenn : Gwaregou Kembreiz</i>	17-18